

УДК 330.341

Заїка С. О.

Харківський національний технічний університет сільського господарства імені Петра Василенка

ФАКТОРИ ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВ

Вивчено трактування та систематизовано теоретичні підходи до розуміння сутності інноваційного потенціалу підприємства як економічної категорії в працях сучасних вітчизняних та зарубіжних науковців та уточнено її зміст як основи сталого розвитку підприємств. Важливе значення при формуванні інноваційного потенціалу підприємств мають виявлення та оцінка факторів, які на нього впливають. У статті визначено основні фактори, що впливають на формування інноваційного потенціалу підприємств, урахування яких дасть можливість досягти стійкого інноваційного розвитку.

Ключові слова: інновації, інноваційний потенціал підприємства, фактори формування інноваційного потенціалу.

Постановка проблеми. У третьому тисячолітті сталий розвиток країн – лідерів світової економіки визначається здатністю створювати інновації та запроваджувати їх у масове виробництво. Адаптація прагнення суб'єктів господарювання до економічного розвитку завжди нашоується на необхідність розв'язання інноваційних завдань. Отже, очевидно, що у найближчій і довгостроковій перспективі максимізація саме інноваційного фактору стане вирішальною умовою стійкого розвитку економіки України. У зв'язку з цим нині визначальними є проблеми, пов'язані з формуванням інноваційного потенціалу як на рівні національної економіки, так і на рівні окремих підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням змісту економічної категорії «інноваційний потенціал підприємства» та проблемам його формування нині присвячують свої праці багато вітчизняних вчених-економістів: Гарафонов О.І. [1], Гуревич М.І. [2], Мешкова-Кравченко Н.В. [3], Найдюк В.С. [4], Рудь О.В. [5], Череп А.В. [6], Чмельова О.С. [7], Яшкіна О.І. [8] та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на високу наукову значущість проведених досліджень, слід зазначити, що не всі фактори формування інноваційного потенціалу підприємств є достатньо вивченими і тому потребують поглибленого вивчення.

Мета статті полягає в уточненні змісту категорії «інноваційний потенціал підприємства» та визначенні основних факторів його формування.

Виклад основного матеріалу дослідження. У широкому розумінні поняття «потенціал» (лат. *potentia* – сила) – це засоби, запаси, джерела, які є в наявності й можуть бути використані, приведені в дію для досягнення певної мети, виконання плану, розв'язання завдань, можливості якої-небудь соціальної системи у певній області.

Бачевський Б.Є., Заблудська І.В. та Решетняк О.О. запропонували потенціал розглядати як внутрішню характеристику певного об'єкта – бути здатним забезпечити досягнення певної мети [9].

За міжнародними стандартами інновація визначається як кінцевий результат інноваційної діяльності, що одержав втілення у вигляді нового або вдосконаленого продукту, запровадженого на ринку, нового або вдосконаленого технологічного процесу, що використовується в практичній діяльності, або в новому підході до соціальних послуг.

Під інноваційним потенціалом прийнято вважати економічні можливості підприємства щодо ефективного залучення нових технологій до господарського обігу.

Аналіз економічних аспектів поняття «інноваційний потенціал підприємства» виявляє широ-

кий спектр підходів до його визначення. Розглянемо деякі з них. Так, Гриньов А.В. інноваційний потенціал формулює як «сукупність різних видів ресурсів, включаючи матеріальні, фінансові, інтелектуальні, інформаційні та інші ресурси, необхідні для здійснення інноваційної діяльності» [10, с. 17–18].

Захарченко В.І., Корсікова Н.М., Меркулов М.М. інноваційний потенціал характеризують як одну з трьох складових інноваційного простору, яка включає в себе особисті й ділові якості керівників, професійну й економічну підготовку, професійні досягнення, матеріально-технічне і фінансове забезпечення тощо [11].

За визначенням Гуніна В.М., Баранчєєва В.П., Устинова В.А. та Ляпіної С.Ю. «інноваційний потенціал – це сукупність науково-технічних, технологічних, інфраструктурних, фінансових, правових, соціокультурних та інших можливостей забезпечити сприйняття і реалізацію нововведень, тобто отримання інновацій, що утворюють єдину систему появи і розвитку в ній ідей та забезпечують конкурентоспроможність кінцевої продукції або послуг у відповідності з метою і стратегією підприємства» [12, с. 78].

По розумінню Ареф'євої О.В. та Коренкова О.В., інноваційний потенціал – це рівень розвитку науки і технологій на підприємствах, кількість НДДКР, які впроваджуються чи можуть бути впроваджені з метою розвитку і реалізації підприємства чи його окремих складових [13].

На думку Ломакіна О.Ю., «інноваційний потенціал підприємства – це міра готовності виконати задачі, що забезпечують досягнення поставленої інноваційної мети, тобто міра готовності до реалізації проекту чи програми інноваційних стратегічних змін [14, с. 112].

Бекетов М.В. інноваційний потенціал характеризує як «здатність різних галузей народного господарства створювати наукомістку продукцію, що відповідає вимогам світового ринку» [15].

Молоді вчені Федотенков Д.Г. та Падалко А.А. інноваційний потенціал трактують «як здатність системи до трансформації фактичного порядку речей у новий стан з метою задоволення існуючих або знову виникаючих потреб суб'єкта – новатора, споживача, ринку та ін.» [16, с. 568], а Скуріхіна О.В. вважає, що «інноваційний потенціал містить невикористані, приховані можливості накопичених ресурсів, що можуть бути приведені в дію для досягнення цілей економічних суб'єктів» [17, с. 192].

Срмашкевич Н.І. та Щеликова Н.Ю. інноваційний потенціал підприємства визначають як «систему чинників та умов, необхідних для здій-

снення інноваційного процесу» [18, с. 120], тоді як Атоян В.Р., Жиц Г.І. цю економічну категорію характеризують як «накопичену певну кількість інформації про результати науково-технічних робіт, винаходів, проектно-конструкторських розробок, зразків нової техніки і продукції» [19, с. 67].

Ряд дослідників вважають, що інноваційний потенціал – це міра готовності підприємства здійснювати стратегію, орієнтовану на впровадження нових продуктів. Разом з тим, на їх думку, інноваційний потенціал включає, поряд з технологічним прогресом інституційної форми, пов'язаним з механізмами науково-технічного розвитку, інноваційну культуру суспільства, сприйнятливість до нововведень [1; 4; 20].

На нашу думку, враховуючи наведені вище трактування категорії «інноваційний потенціал підприємства», його можна визначити як сукупність ресурсів, що можуть, при певних чинних внутрішніх і зовнішніх факторах інноваційного середовища, бути спрямовані на реалізацію інноваційної діяльності з метою задоволення нових потреб суспільства.

Фактори, що визначають інноваційний потенціал підприємства, також трактуються по-різному. Так, Кокурін Д.І. та Шепелев В.М. як елемент інноваційного потенціалу визнають ресурсний потенціал, який створює можливості його розвитку, в результаті чого ресурс інноваційної діяльності стає фактором. При цьому вчені виділяють об'єктивні та суб'єктивні, внутрішні та зовнішні чинники інноваційного потенціалу.

На їх думку, кількісні характеристики інноваційного потенціалу окреслюються його об'єктивними факторами внутрішнього середовища, які спричиняють створення і розповсюдження нововведень, а суб'єктивні чинники розкриваються у процесі прийняття рішень щодо нововведень, суб'єктами інноваційного процесу. До внутрішніх відносяться фактори, які визначають стан інституціональних зв'язків, а зовнішні фактори зумовлюють стан ресурсного потенціалу інноваційної діяльності [21, с. 79–87].

У свою чергу, Большов О.Г. у структурі інноваційного потенціалу виділяє наступні фактори:

- розширене відтворення інноваційного потенціалу за рахунок внутрішніх джерел;
- використання частини природної ренти на накопичення і розвиток інноваційного потенціалу;
- формування соціально-психологічних і соціально-економічних механізмів, що втягують талановиту молодь у сфери науки, освіти, техніки;
- формування в науці, освіті, техніці механізмів розстановки кадрів відповідно до їх здібностей;
- державна підтримка, планування, програмування, регулювання фундаментальної науки, НДДКР, наукоємних виробництв;
- синергетичний ефект у розширеному відтворенні інноваційного потенціалу [22].

На думку вітчизняних вчених Черепа А.В., Урусової З.П. та Урусова А.А., інновації реалізуються під впливом різних факторів: інституційних, економічних, технологічних та організаційних. Оптимальне поєднання яких створює умови ефективного застосування нововведень [6, с. 85].

Шмелов В.Л. виділяє внутрішні і зовнішні фактори інноваційного потенціалу. До факторів зовнішнього середовища він відносить політичні та макроекономічні чинники, що впливають на розвиток інноваційної діяльності, а до внутрішніх – інтелектуальні, матеріальні, фінансові, кадрові та інфраструктурні ресурси [23, с. 33–34].

Можна виділити дві групи факторів, що визначають інвестиційну активність: внутрішні, спрямовані на налагодження і управління інноваційною діяльністю на підприємстві, і зовнішні, що сприяють розширенню кордонів інноваційної діяльності.

До зовнішніх відносяться фактори, що обумовлюють взаємодію підприємства з економічним та соціальним середовищами:

- використання зовнішніх джерел для підтримки всіх фаз інноваційного процесу: від відкриття і розробки до комерціалізації;
- комунікації з замовниками, діловими партнерами, інвесторами, конкурентами, дослідницькими організаціями та ВНЗ;
- лобіювання інтересів у державних інституційних структурах.

Внутрішні чинники – це істотні особливості підприємства, що відрізняють його від конкурентів і визначають його інноваційну спроможність:

- мотивоване керівництво;
- інтеграція технологічних та організаційно-управлінських інновацій;
- висока продуктивність;
- ефективні відносини з персоналом, широке залучення його в інноваційний процес;
- безперервне організаційне навчання;
- ефективна система маркетингу, що здійснює комунікації з кінцевими споживачами;
- управління якістю, інфраструктурою, організаційним розвитком [24].

Внутрішні чинники, у свою чергу, також можна поділити на дві групи. У першу групу входять чинники, що формують систему внутрішніх економічних відносин і способи взаємодії з факторами зовнішнього середовища. Другу групу утворюють фактори, що характеризують «внутрішні ресурси» підприємства.

Перша група чинників – це:

- форма власності на засоби виробництва, яка визначає характер економічних інтересів господарюючих суб'єктів, у цілому економічних відносин усередині підприємства, у тому числі відносини управління;
- організаційна структура, яка обумовлює мобільність економічної системи в процесі прийняття управлінських рішень та ступінь відповідності цих рішень впливу зовнішнього середовища;
- розмір підприємства, що визначає його приналежність до категорії: мале, середнє чи велике;
- галузева приналежність, що характеризує спеціалізацію підприємства, основну мету його діяльності, частку на ринку і конкурентоспроможність.

Розмір підприємства впливає на його здатність концентрувати не тільки фінансові, а й людські ресурси для здійснення інновацій. За інших рівних умов чим більше підприємство, тим у нього більше можливостей для відволікання частини виробничих ресурсів в інноваційну сферу.

Друга група чинників включає:

- фінансове становище підприємства, що дає уявлення про його фінансову стійкість, ступінь залежності від зовнішніх джерел фінансування інновацій, платоспроможність і, як наслідок, можливість отримання кредиту для реалізації інноваційних проектів;
- науково-технічний потенціал, що характеризує можливості підприємства в області науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт;
- виробничий потенціал, що характеризує виробничу базу підприємства, можливість výro-

бляти ту чи іншу продукцію, виробничу потужність;

- кадровий потенціал, що визначає рівень професійної кваліфікації персоналу підприємства, необхідний для здійснення інновацій.

Як засіб, що формує систему внутрішніх економічних відносин і способи взаємодії з факторами зовнішнього середовища, виступає реструктуризація підприємств [25; 26].

Діваєва Е.А. виділяє фактори, що визначають внутрішній зміст, масштаби і темпи зміни інноваційного потенціалу:

- оновлення продукції, підвищення її техніко-експлуатаційного рівня з метою підвищення конкурентоспроможності на внутрішньому і зовнішньому ринках;

- підвищення активності міжнародного науково-технічного співробітництва, вихід на світовий ринок;

- швидке освоєння і масове поширення результатів наукових досліджень і технічних розробок;

- збереження кадрового потенціалу, до складу якого входять науково-дослідний та інженерно-технічний персонал, також недопущення переходу найбільш кваліфікованих кадрів у сфери діяльності, мало пов'язані з інноваційною діяльністю [27].

Багато авторів в якості факторів, що впливають на розвиток інноваційного потенціалу, виділяють його складові. Так, Татаринцева І.В. розглядає фінансову, науково-технічну, організаційну, кадрову, виробничо-технологічну та споживчу факторні змінні, які відображають елементи інноваційного потенціалу [28].

Суязов В.М. поділяє всі визначальні фактори інноваційного розвитку підприємств на внутрішні і зовнішні. До зовнішніх факторів, на його думку, відносяться: вплив міжнародної конкуренції і

поділу праці; державна інноваційна політика; загальні тенденції розвитку економіки; тенденції НТП; характер конкуренції на певних ринках; платоспроможний попит на інновації; соціально-економічна ситуація в країні і в регіоні; якість освіти; розвиненість інноваційної інфраструктури; тенденції розвитку конкретної сфери економіки; стійкі зрушення в структурі споживання. Внутрішні чинники, які впливають ефективність інноваційного розвитку підприємства, включають: науково-технічний потенціал; інноваційні здатності; кадровий потенціал; інформаційні ресурси; маркетинговий потенціал; управлінський потенціал; фінансові ресурси [29].

Як бачимо, зовнішніх чинників, які впливають на інноваційний розвиток підприємства, вченим виділено значно більше, бо, на його думку, в сучасних умовах господарювання ці фактори відіграють провідну роль у підвищенні ефективності використання інноваційного потенціалу підприємств, а до внутрішніх факторів автор відносить лише ті, на які може впливати безпосередньо саме підприємство.

Розглянувши різні підходи до виділення факторів, що впливають на інноваційний потенціал підприємства, можна відзначити, що тільки при детальному вивченні кожного з них можна досягти стійкого інноваційного розвитку.

Висновки. Проблема формування економічної сутності інноваційного потенціалу є складною, багатоаспектною і потребує подальшого вивчення. Отримані в ході дослідження результати (уточнення сутності інноваційного потенціалу підприємств та визначення факторів його формування) є основою для повної характеристики інноваційного потенціалу як об'єкта управління і сприяє виробленню конкретних науково-практичних рекомендацій щодо його формування та ефективного використання.

Список літератури:

1. Гарафонова О.І. Основні напрямки оцінки інноваційного розвитку та управління інноваціями на підприємствах / О.І. Гарафонова // Бізнес Інформ. – 2014. – № 3. – С. 100–103.
2. Гуревич М.І. Дослідження теоретичних підходів визначення інноваційної стратегії розвитку підприємства / М.І. Гуревич // Вісник Національного технічного університету «ХПІ». Серія «Технічний прогрес та ефективність виробництва». – 2013. – № 67(2). – С. 50–53.
3. Мешкова-Кравченко Н.В. Формування та реалізація інноваційного потенціалу як основа сталого розвитку підприємства / Н.В. Мешкова-Кравченко, О.Ю. Мешков // Економічні інновації. – 2013. – Вип. 54. – С. 130–135.
4. Найдюк В.С. Сутність та передумови інноваційного розвитку підприємств / В.С. Найдюк // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2013. – № 3. – С. 251–263.
5. Рудь О.В. Теоретичні аспекти інноваційного розвитку підприємства / О.В. Рудь // Стратегія економічного розвитку України. – 2013. – № 33. – С. 24–30.
6. Череп А.В. Фактори інноваційного розвитку підприємств України / А.В. Череп, З.П. Урусова, А.А. Урусов // Вісник Харківського національного аграрного університету ім. В.В. Докучаєва. Серія «Економічні науки». – 2014. – № 3. – С. 84–89.
7. Чмельова О.С. Концептуальна основа розвитку інноваційного потенціалу підприємства / О.С. Чмельова, О.Ю. Татарчук // Вісник Національного технічного університету «ХПІ». Серія «Технічний прогрес та ефективність виробництва». – 2013. – № 67. – С. 11–18.
8. Яшкіна О.І. Інноваційна діяльність підприємств України: тенденції розвитку та чинники впливу / О.І. Яшкіна // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2013. – № 4. – С. 181–189.
9. Бачевський Б.Є. Потенціал і розвиток підприємства : [навч. посіб.] / Б.Є. Бачевський, І.В. Заблудська, О.О. Решетняк. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 400 с.
10. Гриньов А.В. Інноваційний розвиток промислових підприємств: концепція, методологія, стратегічне управління / А.В. Гриньов. – Х. : ІНЖЕК, 2003. – 378 с.
11. Захарченко В.І. Інноваційний менеджмент: теорія і практика в умовах трансформації економіки : [навч. посіб.] / В.І. Захарченко, Н.М. Корсікова, М.М. Меркулов. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 448 с.
12. Гунин В.Н. Управление инновациями: 17-модульная программа для менеджеров «Управление развитием организации». Модуль 7 / В.Н. Гунин, В.П. Баранчев, В.А. Устинов, С.Ю. Ляпина. – М. : Юнити, 1999. – 328 с.
13. Ареф'єва О.В. Управление потенциалом развития предприятий : [монографія] / О.В. Ареф'єва, О.В. Коренков. – К. : ГРОТ, 2004. – 200 с.
14. Ломакин А.Ю. Инновационный потенциал как основа стратегии развития предприятия / А.Ю. Ломакин // Проблемы и перспективы экономики и управления : материалы II междунар. науч. конф. (Санкт-Петербург, июнь 2013 г.). – СПб. : Реноме, 2013. – С. 111–114.
15. Бекетов Н.В. Современные тенденции развития науки и инновационной деятельности / Н.В. Бекетов // Проблемы современной экономики. – 2007. – № 3(15) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : file://localhost/D:/Job/2007/Statistic/1/art.htm.

16. Федотенков Д.Г. Инвестиционно-инновационный потенциал как основа развития экономики региона / Д.Г. Федотенков, А.А. Падалко // Молодой ученый. – 2014. – № 3. – С. 565–572.
17. Скурихина Е.В. Инвестиционно-инновационный потенциал региона: сущность, содержание, факторы состояния и развития / Е.В. Скурихина // Молодой ученый. – 2012. – № 3. – С. 192–195.
18. Ермашкевич Н.И. Развитие научно-инновационного потенциала региона / Н.И. Ермашкевич, Щеликова Н.Ю. // Вестник БГУ. – 2012. – № 3. – С. 117–122.
19. Атоян В.Р. Инновационный комплекс региона: проблемы становления и развития / В.Р. Атоян, Г.И. Жиц. – Саратов : Саратов. гос. техн. ун-т, 2006. – 195 с.
20. Красноруцький О.О. Передумови стабілізації розвитку сільськогосподарських підприємств на інноваційній основі / О.О. Красноруцький, В.В. Валетенко // Вісник Харківського національного аграрного університету ім. В.В. Докучаєва. Серія «Економічні науки». – 2013. – № 7. – С. 26–31.
21. Кокурин Д.И. Инновации и России: институциональный анализ (проблемы собственности, рынка и налогового стимулирования) / Д.И. Кокурин, В.М. Шепелев. – М. : ИНИЦ Роспатента, 2002. – 399 с.
22. Большов А.Г. Инновационный потенциал современного общественного воспроизводства / А.Г. Большов. – М. : Дашков и К, 2007. – 52 с.
23. Шмелев В.Л. Инновационное развитие экономических систем: проблемы и перспективы / В.Л. Шмелев. – Ижевск : Изд-во ИжГТУ, 2006. – 192 с.
24. Михайлова Л.И. Інноваційний менеджмент : [навч. посіб.] / Л.И. Михайлова, С.Г. Турчина. – К. : Центр учбової літератури, 2007 – 248 с.
25. Фатхутдинов Р.А. Инновационный менеджмент : [учебник для вузов] / Р.А. Фатхутдинов ; 6-е изд. – СПб. : Питер, 2008. – 448 с.
26. Вертакова Ю.В., Симоненко Е.С. Управление инновациями: теория и практика : [учеб. пособ.] / Ю.В. Вертакова, Е.С. Симоненко. – М. : Эксмо, 2008. – 432 с.
27. Диваева Э.А. Управление региональной инновационной системой: методология и практика : [монография] / Э.А. Диваева. – М. : Палеотип, 2010. – 156 с.
28. Татаринцева И.В. Модель управления инновационным потенциалом экономического субъекта // Вестник РУДН. Серия «Экономика». – 2007. – № 1. – С. 27–35.
29. Суязов В.Н. Оценка эффективности инновационного развития производственных организаций : [монография] / В.Н.Суязов, А.П. Плотников. М. : Восход, 2010. – 240 с.

Заика С. А.

Харьковский национальный технический университет сельского хозяйства имени Петра Василенко

ФАКТОРЫ ФОРМИРОВАНИЯ ИННОВАЦИОННОГО ПОТЕНЦИАЛА ПРЕДПРИЯТИЙ

Резюме

Изучены интерпретации и систематизированы теоретические подходы к пониманию сущности инновационного потенциала предприятия как экономической категории в трудах современных отечественных и зарубежных ученых и уточнено ее содержание как основы устойчивого развития предприятий. Большое значение при формировании инновационного потенциала предприятий имеют выявление и оценка факторов, которые на него воздействуют. В статье определены основные факторы, влияющие на формирование инновационного потенциала предприятий, учитывая которые можно обеспечить устойчивое инновационное развитие.

Ключевые слова: инновации, инновационный потенциал предприятия, факторы формирования инновационного потенциала.

Zayka S. O.

Kharkov National Technical University Agriculture Petro Vasilenko

FACTORS OF FORMING OF INNOVATIVE POTENTIAL OF ENTERPRISES

Summary

It's studied interpretation and systematized theoretical approaches to understanding the essence of innovative potential of the enterprise as an economic category in the works of modern Ukrainian and foreign scientists and clarified its meaning as the basis for sustainable development of enterprises. The great importance in the formation of innovative potential of the enterprises has to identify and evaluate the factors that affect it. The article identifies the main factors influencing the formation of the innovative capacity of enterprises, which can be given to ensure sustainable innovative development.

Keywords: innovation, innovative potential of the enterprise, factors of innovation potential.